

СПАДКУВАННЯ МАЙНОВИХ АВТОРСЬКИХ ПРАВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Леонід Тарасенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0003-4359-8965*

У статті розглядаються проблемні аспекти спадкування майнових авторських прав. Встановлено, що законодавство про нотаріат не узгоджене із законодавством про авторське право в частині спадкування майнових авторських прав. Запропоновано доповнити чинне законодавство положеннями про те, що нотаріус може застосовувати презумпцію авторства для видачі свідоцтва про право на спадщину. Доведено, що у спорах про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування належними відповідачами повинні бути інші спадкоємці, які прийняли спадщину, або орган місцевого самоврядування, якщо інших спадкоємців, які прийняли спадщину, немає або інші спадкоємці відсутні.

Ключові слова: майнові авторські права, твір, автор, спадкування

Постановка проблеми. Спадкування майнових авторських прав є актуальною для наукового дослідження тематикою, оскільки, на жаль, людина — не вічна, а твори, створені певною людиною як автором, зазвичай живуть довше. Законодавець традиційно надає правову охорону творам як об'єктам авторського права більш тривалу, ніж життя людини. Відтак щодо кожного такого творіння людини існує ймовірність передання авторських прав на нього спадкоємцям. Водночас процедура оформлення спадщини, до складу якої входять саме майнові авторські права, не деталізована на рівні закону (зокрема, ЦК України [1], Закону України «Про нотаріат» [2]) чи підзаконних нормативно-правових актів, як-от Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [3]), що, своєю чергою, зумовлює численні труднощі у правозастосуванні, оскільки нотаріуси часто відмовляють спадкоємцям у видачі свідоцтва про право на спадщину на майнові авторські права. Причиною цього є відсутність прямої норми, як повинні діяти нотаріуси при оформленні спадщини, до складу якої входять майнові авторські права. Закон не передбачає обов'язкової реєстрації авторського права, що має наслідком відсутність охоронного документа, який засвідчує наявність авторських права у спадкодавця. Натомість нотаріуси бажають отримати такий документ, без якого вони не в змозі видати свідоцтво про право на спадщину. При цьому дискусійним є застосування нотаріусами за аналогією законодавчих положень про видачу свідоцтва про право на спадщину на нерухоме

майно, яка проводиться виключно після подання нотаріусу документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно, оскільки право власності та право інтелектуальної власності — це різні правові інститути. Вказане свідчить про ускладнену процедуру спадкування майнових авторських прав та зумовлює актуальність цього наукового дослідження.

Літературний огляд. У науковій літературі наявні поодинокі статті з цієї проблематики. Зокрема слід звернути увагу на наукові доробки таких авторів як О. В. Басай, С. О. Бутнік-Сіверський, І. О. Гелецька, В. В. Десятерик, О. Є. Кухарев, О. М. Тараненко, Є. В. Фесенко, Н. Є. Яркіна та інші. Однак більшість з цих досліджень були виконані до прийняття Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 1 грудня 2022 року [4], а також вони не висвітлюють багатьох проблемних аспектів, пов'язаних із спадкуванням авторських прав, оскільки у них здебільшого йдеться про те, які саме майнові авторські права переходять у спадок, які права виникають у спадкоємців та яким чином спадкоємці можуть захищати ці права. Водночас потребують додаткового наукового аналізу проблемні аспекти щодо можливості видачі нотаріусом свідоцтва про право на спадщину на твір без наявності реєстрації авторських прав, а також у разі використання спадкодавцем псевдоніма, щодо можливості застосування нотаріусом презумпції авторства, оскільки ці аспекти не висвітлювалися належним чином у науковій літературі.

Метою дослідження є аналіз правового регулювання відносин, які виникають при спадкуванні авторських прав, визначення проблемних аспектів, обґрунтування висновків стосовно вдосконалення правового регулювання досліджуваних відносин.

Виклад основного матеріалу. Майнові авторські права переживають автора, і з метою належного засвідчення їх наявності у спадкоємців ці права слід успадкувати. Для оформлення переходу майнових авторських прав на твори спадкоємці повинні прийняти спадщину та оформити права на неї, ідеться, зокрема, про оформлення переходу у спадок майнових авторських прав. У науковій літературі зауважують, що «відсутність у спадкоємців, які прийняли спадщину загалом, свідоцтва про право на спадщину на конкретні твори не може бути перешкодою для здійснення ними успадкованих майнових авторських прав» [5, с. 149]. Слушна позиція, з якою, безумовно, погоджуємося. Однак, на нашу думку, для досягнення правової визначеності спадкоємці повинні належно оформити та засвідчити отримані у спадщину майнові авторські права. І для цього не повинно бути законодавчих перепон, що виникають у зв'язку з діями нотаріусів, які при видачі свідоцтва про право на спадщину керуються насамперед законодавством про нотаріат, що містить прогалини в частині оформлення спадщини, до складу якої входять саме майнові права інтелектуальної власності.

Нотаріус доволі часто не може видати свідоцтво про право на спадщину на об'єкти авторського права, оскільки відсутні охоронні документи, які засвідчують наявність у спадкодавця авторських прав. Хоча трапляються й винятки: так, у власній адвокатській практиці автора щодо супроводу спадкових справ були приклади, коли нотаріуси видавали свідоцтво про право на спадщину на конкретні твори (зокрема, за наявності оригіналу твору, на якому вказано автора) або ж видавали таке свідоцтво на всю творчість певного автора. У подальшому спадкоємці вільно здійснювали майнові авторські права на такі твори в Україні та за кордоном.

Відмовляючи у видачі свідоцтва про право на спадщину на твори, нотаріус керується виключно законодавством про нотаріат, яке, на жаль, не узгоджене із законодавством про авторське право і положеннями ЦК України про спадкування, оскільки законодавство про нотаріат не передбачає особливостей оформлення спадщини, до складу якої входять майнові авторські права. Нотаріуси застосовують також Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на

частку в спільному майні подружжя [6]. У науковій літературі з цього приводу зазначають, що «ці Методичні рекомендації, в яких йдеться про необхідність отримання нотаріусом інформації з Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір (для встановлення факту реєстрації свого права спадкодавцем) та з Державного реєстру договорів, що стосуються прав автора на твір (для встановлення наявності чи відсутності факту передачі майнових прав на зареєстрований твір іншим особам), хоч і не є формально обов'язковими для нотаріусів, проте теж відображають позицію, що наявність державної реєстрації майнових авторських прав або договору, на підставі якого такі права набуті, є необхідною передумовою для оформлення нотаріусом спадщини в частині майнових авторських прав» [7, с. 151]. На нашу думку, така «передумова» є зайвим формалізмом, що проявляється в діях нотаріусів при оформленні спадщини стосовно майнових авторських прав. Нотаріуси повинні враховувати й інші регулятори відносин, зокрема законодавство про авторське право, у яких передбачено виникнення авторського права на твір з моменту створення, а не з моменту реєстрації авторського права, а також законодавчі положення про презумпцію авторства.

У зв'язку з цим доцільно проаналізувати регулятори досліджуваних відносин, до яких слід віднести:

- ЦК України;
- Закон України «Про авторське право і суміжні права»;
- Закон України «Про нотаріат»;
- Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджений наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5.

ЦК України містить загальні положення про авторське право і визначає порядок прийняття та оформлення спадщини для всіх об'єктів цивільних прав. Відповідно до ст. 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Відповідно до ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Відповідно до ст. 1222 ЦК України спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Тому, безумовно, ЦК України є базовим нормативним актом, який визначає порядок прийняття спадщини загалом.

Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить одну спеціальну ст. 32, яка визначає перехід прав на твір у порядку спадкування, і фактично є спеціальною нормою щодо спадкування майнових авторських прав. Однак зміст цієї статті зводиться лише до того, що:

- майнові права на твір входять до складу спадщини, а особисті немайнові права автора — ні;
- майнові права на твір спадкоємець набуває у повному складі разом з правом на одержання передбаченої законом справедливої винагороди;
- у разі наявності декількох спадкоємців відповідної черги такі спадкоємці набувають майнові права на твір у повному складі спільно;
- спадкоємці автора мають право оприлюднити твір, не оприлюднений за життя автора;
- закінчення строку чинності майнових прав на твір означає перехід твору у суспільне надбання та відповідні правові наслідки;
- спадкоємці автора мають право захищати особисті немайнові права автора.

Безумовно, ці норми є вкрай важливими для належної правової охорони прав спадкоємців, які успадковують майнові авторські права і які можуть захищати також особисті немайнові права автора.

Вважаємо положення ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» нормами прямої дії, що можуть застосовуватися нотаріусами при оформленні спадкових прав на твори. Ці норми не передбачають жодних умов чи передумов спадкування майнових авторських прав, зокрема таких як реєстрація авторського права. Спадкування майнових авторських прав не ставиться законодавцем у залежність від наявності чи відсутності свідчення про реєстрацію авторського права.

У нотаріальній практиці нерідко виникають питання щодо спільності майнових прав для кількох спадкоємців. Як відомо з власної адвокатської практики, нотаріуси нерідко визначають частки спадкоємців в успадкованому праві на твір. Цей підхід є дискусійним, оскільки майнові авторські права, як зрештою й інші майнові права інтелектуальної власності, є цілісними і не можуть ділитися на частки. На цьому наголошують і в науковій літературі [5, с. 151]. Натомість винагорода (роялті, інші платежі, що сплачуються, наприклад, ліцензіатами за використання твору), право на яку отримують спадкоємці, може розподілятися між спадкоємцями у певних частках, рівність яких презюмується для кількох спадкоємців. Тому, на нашу думку, видача свідчення про право на спадщину на 1/2, 1/3, 1/4, іншу частку на твір чи на майнові авторські права є некоректним, оскільки спадкоємці спільно успадковують всі майнові права на певний об'єкт авторського права. Спільність майнових авторських прав подібна за змістом до спільної сумісної власності (однак у жодному разі не слід отожднювати правовий режим прав інтелектуальної власності та права власності), ідеться радше про принцип «спільності». У науковій літературі наголошують, що «зазначення часток в заповіті спрямоване виключно на розподіл коштів (доходів), отриманих спадкоємцями в результаті здійснення відповідного виключного права; натомість саме виключне право, незважаючи на наявність у ньому численних правомочностей, у теорії розглядається як неподільне» [8, с. 20]. Принцип спільності майнових авторських прав полягає у тому, що відповідні суб'єкти, які, зокрема, набувають такі майнові авторські права у спадок, здійснюють ці майнові авторські права за взаємною згодою, окрім випадків, передбачених законом або договором, укладеним між ними. Майнові авторські права є цілісними та включають у себе всі правомочності з використання твору (відтворення твору, включення його до складеного твору чи до іншого твору, розповсюдження примірників твору, імпорт примірників твору, інтерактивне надання доступу публіці та інші способи використання твору). У науковій літературі зауважують, що «найбільш прийнятною видається позиція про неподільність прав на об'єкт авторського права та неможливість визначення часток в ньому» [9, с. 78]. Вважаємо, що спадкодавець за життя може відчужити будь-якій іншій особі частково окремі майнові права на твір (на окремі способи використання твору на території окремих держав світу або на всі способи використання на території окремих держав світу). Однак у такому разі йдеться про подільність майнових прав не на частки, а їх подільність за способом використання твору, зокрема на території окремих держав світу, адже законодавець у ч. 1 ст. 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права» чітко вказує, що суб'єкт авторського права або суміжних прав може передати (відчужити) свої майнові права на об'єкт авторського права або об'єкт суміжних прав, передбачені відповідно ч. 1 ст. 12, ч. 1 ст. 38, ч. 1 ст. 39, ч. 1 ст. 40 цього закону будь-якій іншій особі у повному складі на території всіх держав світу або частково на окремі способи використання на території окремих держав світу, або на всі способи використання на території окремих держав світу. Натомість при спадкуванні майнових авторських прав важливо, що належні спадкодавцю на момент його смерті майнові авторські права належатимуть спадкоємцям спільно, без поділу на частки. У такому разі єдиним ефективним регулятором відносин між ними буде договір.

Розподіл доходів та витрат, пов'язаних з використанням твору, кілька спадкоємців можуть визначати у частках, однак не самі права. Це вже прерогатива спадкоємців,

які в договірному порядку на засадах домовленості визначають певні пропорції щодо розподілу доходів, отриманих від здійснення успадкованих майнових авторських прав, чи щодо покриття витрат, понесених (або які можуть бути понесені) у зв'язку з використанням твору.

Вказана позиція підтримувалася свого часу і Верховним Судом України. Так, відповідно до п. 35 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав» [10] при отриманні кількома спадкоємцями за законом чи за заповітом майнового авторського права і (або) суміжних прав без виділення конкретних спадкових об'єктів авторського права і (або) суміжних прав слід мати на увазі, що в цьому разі у спадкоємців виникає обсяг повноважень відносно спадкових прав на спільне використання всіх творів і (або) об'єктів суміжних прав як при здійсненні права інтелектуальної власності, яке належить кільком особам. Порядок використання таких прав визначається відповідно до ст. 428 ЦК України. Права, що перейшли до спадкоємців, становлять одне ціле, і жоден із спадкоємців не може без достатніх для цього підстав відмовити іншим у дозволі на опублікування, інше використання або зміну твору. Винагорода за використання твору розподіляється між спадкоємцями відповідно до часток у спадщині. Погоджуємося з цією позицією, зважаючи на зазначені вище аргументи щодо саме спільності майнових авторських прав, які виникають у кількох спадкоємців.

Звертаємо увагу також на інший нормативний акт — Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір, затверджений наказом Міністерства економіки України 16 серпня 2023 року № 11319 [11] (до серпня 2023 року діяв Порядок державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року), який нотаріуси враховують при оформленні спадщини на твори. Цей акт є важливим, однак він не регулює порядок спадкування авторських прав, а лише визначає процедуру подання та розгляду заявок на державну реєстрацію права автора на твір і заявок на державну реєстрацію договору, що стосується права автора на твір, унесення відомостей про реєстрацію авторського права на твір або про реєстрацію договору, що стосується майнових прав на твір, до відповідних державних реєстрів. Нотаріуси, зазвичай, при оформленні спадщини на майнові авторські права враховують вимоги цього нормативного акта як регулятора, відповідно до якого автор (спадкоємці автора) може зареєструвати авторське право. Як свідчить власна адвокатська практика автора, посилення нотаріусів на вказаний нормативний акт є помилковим, адже він не має жодного стосунку до спадкування майнових авторських прав, оскільки визначає процедуру подання та розгляду заявок на державну реєстрацію права автора на твір і заявок на державну реєстрацію договору, що стосується права автора на твір, однак реєстрація авторського права є обов'язковою, тому що авторське право виникає з моменту створення твору.

Законодавство про нотаріат не містить особливостей щодо спадкування прав інтелектуальної власності. Так, Закон України «Про нотаріат» не деталізує, яким чином правильно оформити спадщину на майнові права інтелектуальної власності. У справах про спадкування майнових авторських прав нотаріуси застосовують п. 4.16 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, відповідно до якого видача свідоцтва про право на спадщину на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації, проводиться нотаріусом після подання документів, що посвідчують право власності спадкодавця на таке майно, окрім випадків, передбачених п. 3 глави 7 розділу I цього порядку, та перевірки відсутності заборони або арешту цього майна. Окрім того, відповідно до п. 4.15 цього ж порядку за відсутності у спадкоємця необхідних для видачі свідоцтва про право на спадщину документів нотаріус роз'яс-

нює йому процедуру вирішення зазначеного питання в судовому порядку. Отже, ці норми трактуються нотаріусами таким чином, що завжди спадкоємець (спадкоємці) повинен (повинні) мати документи на майно, майнові права.

Однак Закон України «Про авторське право і суміжні права» не передбачає обов'язкової реєстрації авторського права і видачі відповідного охоронного документа, який засвідчує ці авторські права. Тобто спадкодавець не зобов'язаний реєструвати авторські права та отримувати відповідний охоронний документ на об'єкти авторського права. Документи, які засвідчують існування майнових авторських прав за спадкодавцем, майже завжди відсутні, оскільки реєстрація авторського права є добровільною, і це повинні враховувати нотаріуси при оформленні спадкових прав.

Так, відповідно до п. 55 ч. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» твір — це оригінальне інтелектуальне творіння автора (співавторів) у сфері науки, літератури, мистецтва тощо, виражене в об'єктивній формі. Тому основними ознаками твору є оригінальність і наявність об'єктивної форми вираження, без прив'язки до реєстрації прав на нього.

Відповідно ч. 1 ст. 9 до Закону України «Про авторське право і суміжні права» авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Твір вважається створеним з моменту первинного надання йому будь-якої об'єктивної форми (письмової, речової, електронної (цифрової) тощо). Далі у цій самій нормі законодавець прямо вказує, що для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація авторського права чи будь-яке інше спеціальне його оформлення, а також виконання будь-яких інших формальностей. Тому якщо право, у цьому разі авторське право, виникає внаслідок факту створення твору, а його реєстрація є добровільною, то реєстрація не повинна бути передумовою/умовою передання майнових авторських прав у порядку спадкування.

На нашу думку, нотаріуси повинні мати професійну сміливість застосовувати презумпцію авторства при оформленні спадкових прав на твори. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за відсутності доказів іншого автором твору вважається фізична особа, ім'я якої, як автора, зазначено в оригіналі або копії твору (презумпція авторства). Вкотре наголошуємо, що це норма прямої дії. Відтак, якщо спадкоємці надають нотаріусу оригінал твору, на якому чітко вказано автора, якого можна достеменно ідентифікувати, то не повинно бути перешкод для оформлення переходу у спадщину майнових прав на цей твір. Звертаємо увагу, що законодавство про нотаріат не забороняє нотаріусам видавати свідоцтво про право на спадщину у такому разі, адже закон не передбачає обов'язкової реєстрації авторських прав як умови їх виникнення.

Водночас певною мірою ускладнює процедуру спадкування (у контексті чіткої ідентифікації автора як спадкодавця) право автора на використання псевдоніма. У такому разі слід встановлювати справжнє ім'я автора — спадкодавця. Нотаріус не завжди може взяти на себе сміливість встановити цей факт — належність псевдоніма спадкодавцю. Тому навіть за умови подібності прізвища, імені автора і псевдоніма чи в разі відомості автора, який має (мав) певний псевдонім (як-от загальновідомий псевдонім «Кузьма Скрябін», який використовував Андрій Кузьменко), нотаріус може не погодитися видати свідоцтво про право спадщини на твори. Як наслідок — нотаріус відмовляє у видачі свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям автора, не з'ясовуючи питання належності псевдоніма спадкодавцю, а відмовляючи лише з формальних міркувань (незбіжність імені спадкодавця та імені автора, вказаного на творі).

Дійсно, право на псевдонім — це особисте немайнове право автора, яким може скористатися спадкодавець. Псевдонім може дати змогу однозначно ідентифікувати спадкодавця як автора твору або ж ні. Ім'я автора — сукупність слів чи знаків, що ідентифікують автора: прізвище та ім'я автора; прізвище, ім'я та по батькові автора; ініціали авто-

ра; псевдонім автора; прийнятий автором знак (сукупність знаків) тощо. Псевдонім — це вигадане ім'я, що складається із сукупності слів чи знаків, символів, обране автором (співавторами) чи виконавцем (співвиконавцями) для позначення себе відповідно як автора (співавторів) або як виконавця (співвиконавців) (п. п. 23, 43 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Право обирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора в оригіналі та копіях твору і за будь-якого використання твору — це правомочності автора, гарантовані йому п. 3 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Вважаємо, що не повинно бути штучних перепон для застосування законодавчих норм про право автора на псевдонім. Якщо у нотаріуса виникають сумніви стосовно тотожності особи автора як спадкодавця і особи автора, якого вказано на примірнику твору (творів), то спадкоємці не позбавлені можливості надати беззаперечні докази того, що це одна й та сама особа. Оцінку цим доказам мав би давати нотаріус. Наприклад, спадкодавець як автор мав укладені договори з третіми особами (договори про надання дозволу на використання творів, договори з продюсером, договори з видавцями тощо), у яких вказано спадкодавця як сторону договору, а в змісті договору йдеться про псевдонім автора, який ним використовується. Однак такий порядок не передбачений законом станом на сьогодні (хоча й немає прямої заборони стосовно цього), відтак навряд чи нотаріус буде мати можливість діяти саме у такий спосіб. Тому об'єктивно назріла потреба законодавчих змін, що дали б можливість нотаріусам прямо застосовувати законодавство про авторське право при оформленні спадщини, до складу якої входять майнові авторські права.

Зауважуємо, що майнові авторські права, які є об'єктом спадкування, повинні бути чинними на момент відкриття спадщини. Зокрема, як вказано у п. 14 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 року № 7 [12], до складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо). Це тлумачення хоча й було висловлене ще Верховним Судом України, однак воно актуальне станом на сьогодні. Тобто майнові авторські права, належні спадкодавцю, на момент відкриття спадщини повинні бути чинними та належати спадкодавцю. Якщо спадкодавець за життя відчужив належні йому майнові авторські права на твір, уклавши, для прикладу, договір про передання (відчуження) майнових прав на об'єкт авторського права, то ці майнові авторські права будуть чинними, проте вже не належатимуть спадкодавцю, а відтак не входитимуть до складу спадщини. Окрім того, можуть бути і випадки, коли автор у судовому порядку може бути позбавлений авторства на певні твори — зокрема коли буде встановлено факт плагіату з боку спадкодавця або коли буде визнано недійсним договір про передання (відчуження) майнових прав на об'єкт авторського права, відповідно якого спадкодавець виступає набувачем майнових авторських прав (можливі й інші випадки втрати спадкодавцем майнових авторських прав). Тому у вказаних вище випадках спадкодавцеві не належатимуть майнові авторські права і вони не вважатимуться чинними на момент смерті спадкодавця.

Відповідно до вимог цивільного законодавства спадкоємці для оформлення спадщини повинні вчинити дії, пов'язані із її прийняттям. Відповідно до ст. 1268 ЦК України спадкоємець за заповітом чи за законом має право прийняти спадщину або не прийняти її. Спадкоємці зазвичай повинні прийняти спадщину шляхом подання нотаріусу відповідної заяви про прийняття спадщини.

Згідно зі ст. 1269 ЦК України спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, проте на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, повинен подати нотаріусу або в сільських населених пунктах — уповноваженій на це посадовій особі

відповідного органу місцевого самоврядування заяву про прийняття спадщини. Відповідно до ст. 1270 ЦК України для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини. Важливо не пропустити цей строк для прийняття спадщини.

Відповідно до ст. 1296 ЦК України спадкоємець, який прийняв спадщину, може одержати свідоцтво про право на спадщину. Якщо спадщину прийняло кілька спадкоємців, свідоцтво про право на спадщину видається кожному з них з визначенням імені та часток у спадщині інших спадкоємців.

Охоронні документи на об'єкти авторського права, майнові права на які входять до складу спадщини, є обов'язковими, оскільки авторське право виникає з моменту створення відповідного об'єкта авторського права, а не з моменту реєстрації авторських прав на нього. Однак нотаріус формально видати свідоцтво про право на спадщину на об'єкти авторського права часто не може (через побоювання щодо можливого порушення порядку оформлення спадщини), оскільки відсутні підтверджувальні документи. Такі випадки трапляються доволі часто, про що згадано вище.

Якщо нотаріус усе ж таки відмовляється видавати свідоцтво про право на спадщину на майнові авторські права (незалежно від причини), то у спадкоємців виникає потреба оформлювати свої права на спадщину в судовому порядку. Тому спадкоємці фактично змушені подавати позов про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування. У такому разі, як свідчить судова практика, можливі різні опції щодо визначення відповідача у цій категорії справ, якими виступають інші спадкоємці, які прийняли або не прийняли спадщину [13; 14], або орган місцевого самоврядування, якщо інших спадкоємців, які претендують на спадщину, зокрема тих, які її прийняли, немає [15; 16], або нотаріус, який відмовляє у видачі свідоцтва про право на спадщину (при цьому позивачі подають позов або про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування (задавнена судова практика) [17; 18], або оскаржують дії нотаріуса, вимагаючи зобов'язати нотаріуса видати свідоцтво про право на спадщину [19; 20]), або НОІВ (УКРНОІВІ чи колись УКРПАТЕНТ), до створення НОІВ — Міністерство економіки України, Державна служба інтелектуальної власності України [21; 22]).

На нашу думку, залучення НОІВ у якості відповідача у цій категорії справ є недоцільним і цей відповідач не може вважатися належним. Відповідачем є особа, яка порушує право позивача. Натомість НОІВ жодним чином не порушує права спадкоємців, оскільки цей орган не наділений повноваженнями у спадкових правовідносинах. НОІВ має повноваження щодо реєстрації авторських прав (ідеться про добровільну реєстрацію, за бажанням автора), зокрема за спадкоємцями. Спадкоємці можуть звернутися до НОІВ із заявою про реєстрацію авторських прав. Такий висновок вбачається з аналізу ч. 5 ст. 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права», у якій ідеться про те, що суб'єкт авторського права (яким, власне, є і спадкоємець автора) може зареєструвати своє авторське право на твір у відповідному державному реєстрі. Однак це інша, обов'язкова процедура, яка не має стосунку до оформлення спадкових прав і визначення спадкоємців. Навпаки — реєстрація авторських прав у разі подання відповідної заяви спадкоємцем можлива лише за умови наявності у такого спадкоємця (спадкоємців) свідоцтва про право на спадщину на конкретні твори.

На нашу думку, належними відповідачами мали б бути інші спадкоємці, які прийняли спадщину, або ж орган місцевого самоврядування, якщо інших спадкоємців, які прийняли спадщину, немає, або інші спадкоємці відсутні. Це узгоджується з позицією Верховного Суду в цій категорії справ. Так, у справах про визнання права власності у порядку спадкування належним відповідачем є спадкоємець (спадкоємці), який прийняв спадщину, а в разі його відсутності, усунення від права на спадкування, неприйняття ним спадщини, а також відмови від її прийняття належним відповідачем є від-

повідний орган місцевого самоврядування. Ця позиція є усталеною в такій категорії справ у практиці Верховного Суду [23; 24; 25]. Звертаємо увагу, що ця позиція Верховного Суду застосовується незалежно від того, яке майно входить до складу спадщини (нерухомість, транспортні засоби, інше рухоме майно чи будь-які інші об'єкти, зокрема майнові права інтелектуальної власності). Тому вважаємо, що цей підхід є уніфікованим і відображає позицію Верховного Суду стосовно того, хто повинен бути належним відповідачем у спорах про визнання будь-яких прав, зокрема майнових авторських прав, у порядку спадкування.

Можливим є також інший підхід у разі відмови нотаріуса у видачі свідоцтва про право на спадщину на майнові авторські права — оскарження в судовому порядку саме дій нотаріуса (щодо відмови у видачі свідоцтва про право на спадщину). Однак така судова практика є поодиноким [19; 20], оскільки найбільш поширеними є справи про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування, про що вказано вище.

Звертаємо увагу на те, що позивачі інколи некоректно формулюють позовні вимоги щодо визнання майнових авторських прав у порядку спадкування, а суди такі вимоги задовольняють. Некоректність проявляється в тому, що позивачі у позовних заявах просять суд визнати за ними право власності на авторське право (на майнові авторські права) у порядку спадкування [14; 15; 16; 17; 26]. Дивує, що така судова практика є доволі поширеною. До складу спадщини входять саме майнові права інтелектуальної власності, зокрема майнові авторські права. Визнання права власності — це речово-правовий спосіб захисту, передбачений ст. 392 ЦК України (книга 3 ЦК України «Право власності та інші речові права»), який не може застосовуватися при захисті прав інтелектуальної власності, що унормовані книгою 4 ЦК України «Право інтелектуальної власності». У цьому випадку при поданні позову до суду про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування позивач використовує спосіб захисту, передбачений п. 1 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (визнання авторського права), а не спосіб захисту, передбачений ст. 392 ЦК України (визнання права власності). Тому в судовому порядку слід визнавати за позивачем саме майнові авторські права в порядку спадкування, а не право власності на авторське право на певні твори.

Висновки. Доцільно доповнити законодавство про нотаріат та про авторське право положеннями про те, що у разі оформлення спадщини, до складу якої входять майнові авторські права на твір, нотаріус може застосовувати презумпцію авторства, і за наявності оригіналу твору, з якого можна чітко ідентифікувати автора — спадкодавця, зокрема ідентифікувати за псевдонімом, нотаріус може видати свідоцтво про право на спадщину на майнові авторські права на такі твори.

Вважаємо, що положення ст. 32 Закону України «Про авторське право і суміжні права» повинні застосовуватися нотаріусами як норми прямої дії. Ці законодавчі положення не передбачають жодних умов чи передумов спадкування майнових авторських прав, як-то «реєстрація авторського права». Ураховуючи, що спадкування майнових авторських прав не ставиться законодавцем у залежність від наявності чи відсутності свідоцтва про реєстрацію авторського права, відсутність реєстрації авторських прав за спадкодавцем не повинна бути перешкодою у видачі свідоцтва про право на спадщину.

Вважаємо, що у спорах про визнання майнових авторських прав у порядку спадкування належними відповідачами повинні бути інші спадкоємці, які прийняли спадщину, або ж орган місцевого самоврядування, якщо інших спадкоємців, які прийняли спадщину, немає, або інші спадкоємці відсутні. Можливим також є оскарження в судовому порядку дій нотаріуса щодо відмови у видачі свідоцтва про право на спадщину, до складу якої входять саме майнові авторські права.

Перелік використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. ВВР. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII від 02.09.1993 р. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 39. Ст. 383.
3. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12#Text> (дата звернення: 20.07.2024).
4. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. Офіційний вісник України. 2023. № 3. Ст. 196.
5. Яркіна Н. Є. Спільні права інтелектуальної власності: їх виникнення та здійснення. Вісник Академії правових наук України. 2010. № 4 (63). С. 145–155.
6. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалені Рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-09#Text> (дата звернення: 20.07.2024).
7. Якубівський І. Є. Проблеми набуття, здійснення та захисту майнових прав інтелектуальної власності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 081 Право. Львів, 2019. 520 с.
8. Гелецька І. Реалізація принципу неподільності авторського права під час здійснення права на спадкування. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 19–23.
9. Кухарев О. Є. Формування складу спадщини після смерті автора: на перетині спадкового та авторського права. Актуальні проблеми держави і права. 2024. Вип. 101. С. 72–80.
10. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав : постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-10#Text> (дата звернення: 20.07.2024).
11. Про затвердження Порядку державної реєстрації авторського права і договорів, які стосуються майнових прав на твір : наказ Міністерства економіки України від 16.08.2023 р. № 11319. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1760-23#Text> (дата звернення: 20.07.2024).
12. Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.05.2008 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text> (дата звернення: 20.07.2024).
13. Рішення Трускавецького міського суду Львівської області від 26.03.2024 р. у справі № 457/1761/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118277373> (дата звернення: 20.07.2024).
14. Рішення Рівненського районного суду Рівненської області від 16.10.2023 р. у справі № 570/2373/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114341574> (дата звернення: 20.07.2024).
15. Рішення Дзержинського районного суду м. Харкова від 07.11.2023 р. у справі № 638/17414/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115160322> (дата звернення: 20.07.2024).
16. Рішення Соснівського районного суду м. Черкаси від 24.03.2020 р. у справі № 712/234/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88475008> (дата звернення: 20.07.2024).

-
17. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 13.10.2021 р. у справі № 522/20812/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100483715> (дата звернення: 20.07.2024).
 18. Рішення Ленінського районного суду м. Кіровограда від 26.06.2015 р. у справі № 405/3900/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/46154323> (дата звернення: 20.07.2024).
 19. Рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 31.08.2015 р. у справі № 554/6068/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/52095811> (дата звернення: 20.07.2024).
 20. Рішення Соломянського районного суду м. Києва від 28.07.2016 р. у справі № 760/4704/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/59402031> (дата звернення: 20.07.2024).
 21. Рішення Соломянського районного суду м. Києва від 31.08.2018 р. у справі № 760/9618/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76866634> (дата звернення: 20.07.2024).
 22. Постанова Дніпровського апеляційного суду від 19.03.2024 р. у справі № 200/26960/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117781106> (дата звернення: 20.07.2024).
 23. Постанова Верховного Суду від 10.11.2021 р. у справі № 759/19779/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101064183> (дата звернення: 20.07.2024).
 24. Постанова Верховного Суду від 19.01.2022 р. у справі № 280/4/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102765474> (дата звернення: 20.07.2024).
 25. Постанова Верховного Суду від 28.12.2022 р. у справі № 315/236/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108260319> (дата звернення: 20.07.2024).
 26. Рішення Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 27.04.2020 р. у справі № 607/3548/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89147948>. (дата звернення: 20.07.2024).

Leonid Tarasenko

PhD (law), Associate Professor, Associate Professor of the Department of intellectual property, of Information and Corporate Law, Faculty of Law of Ivan Franko National University of Lviv

Inheritance of property copyrights: problems of legal regulation

The article considers certain problematic aspects of the inheritance of property copyrights. It was established that the legislation on notary is not coordinated with the legislation on copyright in terms of the inheritance of property copyrights. It has been proven that notaries must have the professional courage to apply the presumption of authorship registering hereditary rights to works. It is proposed to supplement the legislation on notary and copyright with provisions that in the event of registration of an inheritance, which includes property copyrights to a work, the notary can apply the presumption of authorship to issue a certificate of the right to inherit property copyrights. It has been proven that the provisions of Art. 32 of the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights» must be applied by notaries as norms of direct effect. These statutory provisions do not provide for any «conditions» or «preconditions» for the inheritance of proprietary copyrights, in particular, such as "copyright registration". It is substantiated that the law does not make the inheritance of property copyrights dependent on the presence or absence of a certificate of copyright registration, and the lack of copyright registration by the testator should not be an obstacle to the issuance of a certificate of the right to inheritance. It is established that property copyrights, which are the object of inheritance, must

be valid at the time of the opening of the inheritance. The need to adopt legislative changes regarding the «unity» of property copyrights that are part of the inheritance is substantiated, providing for the possibility of issuing a certificate of the right to inheritance to each heir to property copyrights for a complete work. It has been proven that in disputes about the recognition of property copyrights in the order of inheritance, the proper defendants should be other heirs who accepted the inheritance, or the local self-government body, if there are no other heirs who accepted the inheritance or there are no other heirs. It is also possible to challenge the notary's actions in court (regarding the refusal to issue a certificate of the right to inheritance, which includes property copyright).

Keywords: property copyright, work, author, inheritance

Подано / Submitted: 26.07.2024

Доопрацьовано / Revised: 25.08.2024

Прийнято до публікації / Accepted: 09.09.2024